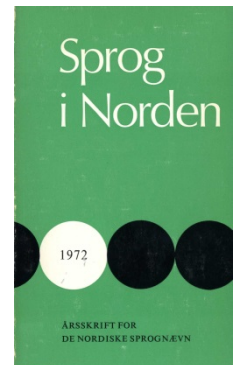

Sprog i Norden

Titel: Teknisk terminologiarbejde i Danmark og Dansk Sprognævns rolle heri
Forfatter: Henning Spang-Hanssen
Kilde: Sprog i Norden, 1972, s. 73-78
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Teknisk terminologiarbejde i Danmark og Dansk Sprognævns rolle heri

Af Henning Spang-Hanssen

Da der i 1940 i Danmark blev oprettet en central for teknisk terminologi, var ønsket om større nordisk enhed på sproglige områder en meget vigtig drivkraft, måske den vigtigste. Det var efter udbruddet af 2. verdenskrig, hvor antityske, proskandinaviske synspunkter gjorde sig stærkt gældende i Danmark. Vi må erkende, at hverken 50'erne eller 60'erne på tilsvarende måde har været præget af nordiske enhedssynspunkter, hverken sprogligt eller erhvervsøkonomisk, men det ville være forhastet deri at se hovedårsagen til, at den danske terminological central fik en kort effektiv levetid og i 1960 helt ophørte at fungere. Dels ser vi jo, at der i Norge og Sverige findes livskraftige terminologiorganer, oprettet nogenlunde samtidigt med det ophørte danske organ, dels kan der peges på en række svagheder i den tidligere danske terminological centrals baggrund og administrative placering; især var den økonomiske baggrund for usikker som følge af et administrativt tilhørsforhold til flere sider på én gang.

Jeg vil derfor ikke drage den lære, at nordiske enhedssynspunkter er en nødvendig forudsætning for at opretholde et nationalt teknisk terminologiarbejde i vore lande, men snarere drage den mere almene lære, at idealisme alene ikke er tilstrækkelig baggrund for terminologiarbejde. Denne opfattelse er jeg blevet bestyrket i gennem personligt medarbejde i og berøring med terminologiarbejde inden for en række fagområder i Danmark.

Der pågår adskilligt udmærket teknisk terminologiarbejde i Danmark, bl.a. vedrørende elektroteknik, tekstiler, farve og lak, elektronisk databehandling. Der er desuden en del brancher og fag, hvor nogle personer idealistisk gør en be-

tydelig indsats for at interessere kolleger i terminologispørgsmål og i internationalt, herunder nordisk samarbejde. Resultatet bliver ofte, at en brancheorganisation eller faglig forening udtaler sympati for sagen, men reelt overlader arbejdet til de få idealister uden at give dem den personmæssige og branchemæssige opbakning, som et terminologiarbejde kræver for at blive praktisk accepteret. Man tør måske endda hævde, at en branche eller et fag burde afstå fra at udtale sympati for terminologisk arbejde, medmindre man erkender et reelt behov og kan yde sagen tilstrækkelig personmæssig, prestigemæssig og økonomisk støtte.

På internationalt plan kan situationen gentage sig: En international organisation for et fag eller en branche — eventuelt en fællesnordisk fag- eller brancheorganisation — tager måske spørgsmål om terminologisk samarbejde op; dersom behovet og mulighederne for praktisk medarbejde ikke er nogenlunde ens i de forskellige berørte lande bliver der da i nogle af landene tale om en kun idealistisk, praktisk nytteløs tilslutning.

Også i forholdet mellem organer inden for et og samme land er det nødvendigt, at der er tale om mere end en idealistisk appel til hinanden. Eksempelvis er det efter min opfattelse uheldigt, hvis et sprognævn ville opfordre en branche eller et fag til at tage det pågældende områdets terminologi op til behandling — måske med henblik på at få udenlandske udtryk afløst af indenlandske udtryk — uden at branchen eller faget selv følte dette arbejde som ønskeligt.

Den vægt, jeg herved lægger på branchens eller fagets holdning til terminologiarbejde, er i overensstemmelse med den opfattelse, at en terminologi er en struktur af primært indholdsmæssig eller betydningsmæssig karakter, knyttet til en vis faglig eller erhvervsmæssig sprogbrug. Hovedvægten i terminologisk arbejde ligger således på den indholdsmæssige side, ikke på den lydige og/eller ortografiske side, og det hverken kan eller bør være en sprognævnsopgave at afgøre eller påvirke sprogbrugernes udformning af deres specifikke tanker og begreber.

Fagterminologi er normativ, ikke blot hvad angår stavemåde, udtale, bøjning og syntaks, men især hvad angår de indbyrdes sammenhænge og afgrænsninger imellem termernes betydnings-

indhold. Det ville være en yderst farlig vej for et sprognævn at gøre sig til autoritet i normering af termbetydninger, eftersom man da gradvis ville glide over i at normere betydninger inden for bl.a. nationaløkonomi og inden for kulturlivets mange fagområder og derigennem videre til politiske områder. Det ville være lidet lykkeligt for et sprognævn at blive inddraget i politiske stridigheder om definition af f.eks. *økonomisk demokrati*.

Selv definition af termer på et tilsyneladende oplagt område som sprogvidenskab må falde uden for sprognævnsarbejde. Der hverken kan eller skal fra et sprognævn tages stilling til, om Chomskys brug af ordet *syntax* er forsvarlig. Heller ikke min (skitse)mæssige definition ovenfor af *en terminologi* som led i et forsøg på at behandle terminologiens terminologi hører til sprognævns kompetenceområde.

En sådan holdning til terminologiarbejde indebærer ikke, at sprognævn generelt skal søge at undgå vanskelige problemer eller afholde sig fra selv at tage initiativer. Et sprognævn bør bruge sin sagkundskab og sin autoritet over for alle spørgsmål inden for dets kompetence; hertil hører en del spørgsmål, der vedrører terminologi: ortografi, udtale, bøjning, syntaks, ligesom sprognævn må påse, at alment brugte ord ikke på uhenigtsmæssig måde inddrages til fagterminologisk særbrug. Motiveringen for at betragte terminologiarbejde som liggende primært uden for sprognævns område er netop den, at sprognævns autoritet kun vil kunne bevares, når man erkender og fastholder begrænsningen i sprognævnenes autoritetsområde.

Betydningsvidens forrang i forbindelse med terminologi har konsekvenser for holdningen til valg af termudtryk, dvs. termers lydige og/eller grafiske side. Det er på ingen måde uvæsentligt, hvordan termudtryk forholder sig til almene ordudtryk i det pågældende sprog, og netop fordi terminologier ofte fungerer internationalt, er også spørgsmål om udtrykslighed mellem termer i forskellige nationalsprog af væsentlig betydning. Men for en terminologis hovedfunktion — at klarlægge betydningsrelationer — er det mindre væsentligt, om det begreb, der på dansk udtrykkes ved *elektricitet*, i andre sprog har ganske andre udtryk (jf. finsk *sähkö* og islandsk *rafmagn*),

end om der er begrebsidentitet (indholdsoverensstemmelse) mellem udtrykkene i de forskellige sprog. De tre nævnte udtryk er utvivlsomt indholdsoverensstemmende, dvs. der foreligger kompatible termer, der kan placeres side om side i en flersproget ordliste eller som kan forsynes med samme identifikationsnummer i hver af tre nationale terminologiske ordlister. Et tilsvarende eksempel mellem norsk og dansk, hentet fra plastterminologi, er de kompatible termer norsk *mykner* — dansk *blødgører*.

Betydeligt større vanskeligheder for udnyttelse af et andet sprogs terminologi og for flersprogligt terminologiarbejde i form af ordlister m.m. opstår, hvor grafisk og/eller lydligt ensartede udtryk ikke er kompatible termer. Dansk har overtaget det engelske udtryk *gear*, men med væsentligt indsnævret betydningsområde (mekanisme, fortrinsvis med tandhjul, til hastighedsregulering), og der er derfor ikke kompatibilitet mellem dansk og engelsk på dette punkt; som term inden for metallære er dansk *krybning* ikke kompatibelt med norsk *kryping*, eftersom norsk metallæreterminologi skelner mellem *kryping* og *siging*, der begge kan svare indholdsmæssigt til den danske term *krybning*. Et mindre fagspecialiseret eksempel er dansk *affald*, der svarer både til *avfall* og *søppel* i norsk.

Disse dansk-norske eksempler er ikke tilfældigt valgt, men er hentet fra praktisk terminologisk arbejde i forbindelse med det polytekniske Artikkel-Indeks, udgivet af Studieselskapet for Norsk Industri under medvirken fra svensk og dansk side. I denne månedlige publikation refereres pr. år over 20 000 tekniske artikler fra en lang række fagblade, og hver refereret artikels emne karakteriseres ved 4—5 termer, der indgår i et register til søgning af artikler om bestemte emner og emnekombinationer. Det er naturligvis afgørende for søgningens effektivitet, at disse som emneord brugte termer er standardiserede og indbyrdes ikke er synonyme. Emneordene fremtræder i registeret på norsk, men det har gennem en årrække vist sig, at man med 300—400 henvisninger fra danske termer til norske har kunnet gøre registeret (der bygger på 3 000—4 000 forskellige norske termer) brugbart også for danske brugere. De synspunkter, som har vist sig væsentlige i valget

og udformningen af sådanne henvisninger fra dansk til norsk, er meget oplysende om nordisk terminologisk samarbejdes muligheder og form i praksis.

Artikel-Indeks er tillige eksempel på, at terminologispørgsmål har snæver tilknytning til problemer i litteratursøgning, altså til det, der i den pågældende terminologi betegnes informationsøgning og dokumentation. Især på tekniske og naturvidenskabelige områder udgør faglitteratursøgning utvivlsomt den største brugerinteresse i terminologiarbejde, hvilket også administrativt har givet sig udslag flere steder, bl.a. i Sverige. I Danmark søges visse sider af terminologiarbejde nu reorganiseret i forbindelse med teknisk litteratursøgning. Det gælder ikke mindst nyordsarbejdet, eftersom nye termer oftest bringes frem i tidsskriftartikler eller forskningsrapporter, og litteratursøgning af sådanne publikationsformer foregår netop overvejende på grundlag af registrering af artiklerne og rapporterne med emneord hentet fra termer i teksten.

Med nævnelen af eventuelt administrativt fællesskab mellem dokumentationsarbejde (litteratursøgning) og terminologiarbejde rejser sig også spørgsmål om den administrative side af sprognævns rolle i nationalt og internationalt terminologiarbejde. At overføre forhold fra et land til et andet vil her næppe være hensigtsmæssigt uden væsentlige forbehold og modifikationer. Selv i så ensartet udviklede og strukturerede lande som de nordiske stater er der betydelige forskelle i opbygning og funktion af offentlig administration og af fag og brancher. Som interessenter i (teknisk) terminologiarbejde findes i hvert land et antal brancher, faglige foreninger, enkeltinstitutioner af privat eller offentlig art, såsom industriforetagender og tekniske højskoler, endvidere organer og institutioner til varetagelse af dokumentation (tekniske biblioteker, et statsligt råd for teknisk og videnskabelig dokumentation og information, evt. private dokumentationstjenester), et nationalt standardiseringsorgan, et nationalt sprognavn, evt. et specielt organ for teknisk terminologiarbejde (såsom i Sverige TNC, i Norge RTT). Man kan måske tilføje teknisk fagpresse og adskilligt mere.

På internationalt — herunder fællesnordisk — plan findes

interessenter i form af brancheorganisationer, sammenslutninger af nationale foreninger, forsknings- og dokumentationsorganer som Nordforsk, Norddok, FID (Fédération Internationale de Documentation), AILA (Association Internationale de Linguistique Appliquée), den internationale standardiseringsorganisation ISO, m.fl.

På baggrund af denne administrative mangfoldighed og på baggrund af det tidligere sagte om terminologiarbejdes karakter og indhold synes sprognævn ikke generelt at være typen på administrativt koordinerende organer for terminologiarbejde, herunder teknisk terminologiarbejde. Det kan i ét land være fordelagtigst at lade sprognævnet varetage en sådan rolle, men i et andet land fordelagtigst at have et særskilt terminologisk koordineringsorgan, i et tredje land måske at pålægge et informations- og dokumentationsorgan den tilsvarende opgave. En forskellig administrativ placering i de enkelte lande kan i nogen grad besværliggøre praktisk terminologisk arbejde landene imellem, men der vil herved være tale om overvejende administrative problemer, som kan løses. Vanskelighederne ved at søge gennemført en parallel organisation af terminologisk arbejde i de nordiske lande synes langt større, og et sådant forsøg indebærer betydelig fare for, at arbejdet i nogle af landene mister forbindelsen med de kredse, der reelt kan støtte det, således at man igen står med idealistiske bestræbelser uden praktisk virkning.

Alt i alt er der ikke i Danmark — i al fald ikke i en nærmere fremtid — baggrund for, at Dansk Sprognævn tager initiativ til udvidet teknisk terminologiarbejde, hverken i sit eget regie eller ved opfordring til andre om at gøre det. Men Dansk Sprognævn har gennem årene nøje fulgt det arbejde, der foregår, og har søgt at løse terminologiske spørgsmål i det omfang, nævnets kompetence rækker; nævnet kan glæde sig over at have stadig nærmere kontakt med Dansk Standardiseringsråd og med andre, f.eks. brancheudvalg, der tager terminologiopgaver op, og nævnet ser sin opgave på dette felt som en stadig mere effektiv indsats vedrørende de dele af terminologiarbejdet, som Dansk Sprognævn efter sine beføjelser og sin faglige kompetence er forpligtet overfor.